

ФОРМАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ НОВИН ТА ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ В АВТОРИТАРНИХ ТА ПЕРЕХІДНИХ РЕЖИМАХ

FORMAL ANALYSIS OF POLITICAL NEWS AND POLITICAL DISCOURSES' PECULARITIES IN AUTHORITATIVE AND TRANSITIVE REGIMES

Стеблина Н.О.,

*кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
докторант кафедри політології та державного управління
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

У цьому дослідженні пропонується здійснювати розрізнення політичних режимів (перехідного та авторитарного) через формальний аналіз контенту незалежних ЗМІ України та Росії. Для цього порівнюються політичні новини ЗМІ за 2014–2019 роки за показником експлікованості та емоційності. Проведений аналіз дає змогу стверджувати, що в останні роки під впливом подальшої цифровізації та російської агресії динаміка політичного дискурсу в Україні значно змінилася. Зокрема, впали та стабілізувалися показники емоційності та експлікованості, за якими раніше – до 2013 року – можна було бачити чітку відмінність між українським дискурсом та авторитарними дискурсами РФ та Білорусі. Відповідно, констатується необхідність введення додаткових параметрів для того, щоб визначити відмінний характер формування політичного дискурсу в державі з перехідним режимом. Так, аналіз новин «Української правди» та «Нової газети» показав, що середні показники експлікованості (0,91; 0,92 відповідно) та емоційності (0,25; 0,23) є приблизно домірними. Однак подальший аналіз згадуваності політичних акторів дає змогу стверджувати, що в дискурсах згадки розподіляються інакше. Так, в Україні поряд із такими політичними акторами, як Зеленський та ЄС, сконцентрована найбільша кількість згадок інших політиків/інституцій. І загальний показник взаємної згадуваності в п'яти найбільш популярних акторів становить 1,17. Натомість у РФ цей показник значно менший – 0,43, і лідер держави, як правило, згадується окремо від інших політичних акторів. Це свідчить про закритий характер дискурсу влади в РФ, менш інтенсивну політичну взаємодію порівняно з Україною. Аналіз емоційності заголовків, що містять згадки про президентів, підтверджує цю картину. Емоційність заголовків зі згадками про українських президентів значно вища, ніж емоційність заголовків зі згадками про Путіна.

Ключові слова: політичний дискурс, політичний режим, незалежні ЗМІ, Україна, Росія.

Political regimes' (transitive and authoritative) differentiation with formal analysis of Ukrainian and Russian independent mass media's content is proposed in the paper. Mass media political news are compared between 2014–2019; explicitness and emotionality indicators are used. Due to the analysis it's stated that recently Ukrainian political discourse dynamics has been changing dramatically because of digitalization and Russian aggression. The explicitness and emotionality indicators decreased and stabilized; between 2005–2013 it was possible to use these indicators to differentiate Ukrainian discourse and authoritative discourses of Belarus and Russia, from 2013 it's not possible. Thus, additional parameters are implemented to define different character of political discourse forming in the state with transitive regime. Political news analysis ('Ukrayins'ka Pravda' and 'Novaya Gazeta') demonstrated, that average indicators of explicitness (0,91; 0,92 respectively) and emotionality (0,25; 0,23) are quite commensurate. However, more specialized analysis of political actors' mentions proves a different character of mentions' dissemination. In Ukraine along with president Zelensky and the EU the majority of other politicians and institutions mentions is concentrated. And a mutual mentions indicator for five most popular political actors is 1,17. Instead in Russia the indicator is much smaller – 0,43. And the state's leader is mentioned separately from other political actors. This means, that power discourse in Russia is closed and political interactions are less intensive, comparably with Ukraine. Headlines' emotionality analysis shown that this indicator in Ukraine is larger than headlines with Putin mentions emotionality.

Key words: political discourse, political regime, independent mass media, Ukraine, Russia.

Постановка проблеми. Цифрові технології дають змогу журналістам проводити розслідування, критикувати владу та поширювати альтернативну політичну повістку навіть у деяких авторитарних режимах. При цьому передбачається, що незалежна журналістика має орієнтуватися на стандарти якості незалежно від режиму: публікувати збалансований контент, надавати об'єктивну, повну, точну та достовірну інформацію. Тим не менш, цифрові технології не тільки сприяють становленню якісних медіа, але й призводять до низки проблем. Зокрема, через перехід на режим роботи 24/7 журналісти мають публікувати більше новин, відповідно, менше часу приділяють пере-

вірці інформації, пошуку альтернативних позицій. До того ж фінансування мас-медійної діяльності щороку зменшується через відтік реклами та аудиторії до соціальних мереж, журналісти мають опановувати нові технології, виконувати більше завдань за меншу кількість часу (не тільки створювати матеріали, але й поширювати їх у Фейсбук та Твіттер, писати блоги, знімати відео та ін.).

Таким чином, важливо відстежувати процеси цифровізації, а також ситуацію в незалежних мережевих ЗМІ в державах із різними політичними режимами, аби зрозуміти, наскільки якісну інформацію вони поширюють, а також яким чином цифровізація трансформує політичний

дискурс у цих державах. Зокрема, цілком імовірно, що політичний дискурс (або ж, ширше, політичне поле за П. Бурдьє [1]) сприяє тому, що політичні новини в більш демократичних режимах мають відмінні характеристики від політичних новин у більш авторитарних.

Для цього порівнюємо політичні новини у двох країнах із різними режимами.

Україну – з перехідним, де можливі повороти як до більш демократичного, так і до більш авторитарного формату. Приміром, у 2010 році Ф. Рудич писав, що Україна може розвиватися в сторону тоталітарного, авторитарного та демократичного режиму [2, с. 17]. Д. Моїсеєнко зазначав про «безперервну трансформацію» політичного режиму країни, вказуючи на «повільну ліберизацію тоталітарного режиму», «стихийну демократизацію», «олігархічний авторитаризм» [3, с. 231]. Р. Балабан, вважає, що «в Україні наявні рівновеликі вектори діаметрально протилежних настроїв»: авторитарних та демократичних [4, с. 256]. Під «гібридністю» політичного режиму України І. Пантелейчук розуміє «симбіоз авторитарних і демократичних тенденцій» [5, с. 283].

Росію – з авторитарним, де важливі політичні рішення ухвалюються приховано [6], а дотримання базових демократичних цінностей – імітується [7, с. 76]. При цьому саме суспільство є моноцентричним, за якого всі політичні актори мають гуртуватися довкола єдиного центру влади, який очолює Путін [8, с. 20], а сам режим називають ще «суперпрезиденталізмом» [9, с. 394–395].

Різною є й ситуація з незалежними ЗМІ в цих країнах. Наприклад, згідно з доповіддю Freedom house, Україна уналежнена до категорії частково вільних держав із 67 балами. Щодо ситуації зі ЗМІ зазначено: «медійний ландшафт має відносний плюралізм, а також можливою є відкрита критика уряду та розслідування діяльності впливових фігур, проте бізнес-магнати є власниками або ж впливають на значну кількість мас-медіа, використовуючи їх як засоби для просування власної повістки» [10]. Також відзначаються численні перешкоджання журналістській діяльності. Наприклад, українська громадська організація «Інститут масової інформації» зафіксувала 229 випадків порушення свободи слова, з них 171 стосувався фізичної агресії проти журналістів [11]. Індекс стійкості українських ЗМІ становить 2,09 (майже стабільна медіасистема) із найбільшими показниками за свободу слова та плюральність джерел інформації та найнижчими в категорії «журналістика як бізнес» [12]. Міжнародна організація «Репортери без кордонів» відзначає, що в Україні була ухвалена низка важливих для медіа законопроектів, але «ще багато потрібно зробити для того, щоб послабити значний вплив олігархів на медіа, розвивати редакційну незалеж-

ність та боротися з безкарністю за злочини проти журналістів». У світовому рейтингу свободи преси Україна знаходиться на 96-ому місці [13].

У Росії помітне значне відставання від України та погіршення ситуації останнім часом. Наприклад, Freedom house уналежнює країну до невольних держав із 20 балами, при цьому в категорії «вільні та незалежні медіа» Росія має «0» балів. У звіті організації зазначається, що «уряд контролює на пряму чи через компанії з державною формою власності або ж лояльних бізнес-магнатів усі національні телевізійні мережі, значну кількість радіо та друкованих мас-медіа, так само, як і майже весь ринок реклами, кілька незалежних ЗМІ досі працюють переважно онлайн або ж і за кордоном». Також численними є випадки побиття, затримання та арештів журналістів [14]. Індекс стійкості ЗМІ в РФ – 1,49 (нестабільна змішана медіасистема) [15]. «Репортери без кордонів» відводять Росії 149-те місце в рейтингу свободи преси, вказуючи, що із 2011–2012 років ситуація в країні значно погіршилася, «драконівські закони, блокування веб-сайтів та інтернету, тиск на незалежні ЗМІ ... ЗМІ або було узятو під контроль, або придушено» [16].

Тож як в Україні, так і в Росії незалежні ЗМІ знаходяться під тиском, при цьому олігархічні медіа більш впливові. Проте українські ЗМІ функціонують у більш вільному контексті, влада здебільшого не переслідує журналістів, швидше йдеться саме про перешкоджання журналістській діяльності, ніж про ув'язнення чи затримання.

Однак нез'ясованим лишається питання якості контенту в цих ЗМІ. Наприклад, чи призводить більш жорсткий клімат авторитарної РФ до того, що журналістам стає складніше дотриматися професійних стандартів. Наприклад, отримати відповідь від владних інституцій щодо певних питань або ж коментар від опозиційно налаштованих громадян, які можуть побоюватися публічно висловлювати незгоду з режимом. Також у мережеві часи важливою є спроможність політиків «продати» свої політичні меседжі, зробити їх привабливими для аудиторії – у межах так званої маркетингової політичної комунікації [17]. Відповідно, можемо передбачити, що в більш авторитарній країні для представників влади подібне не є доцільним, оскільки контрольовані ЗМІ в будь-якому разі передадуть повідомлення так, як потрібно.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Отже, метою дослідження буде встановити особливості мас-медійного дискурсів України та РФ за допомогою формального аналізу політичних новин незалежних ЗМІ цих країн як репрезентантів цих дискурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Попередні дослідження показали, що мас-медійні дискурси України як держави з перехідним режи-

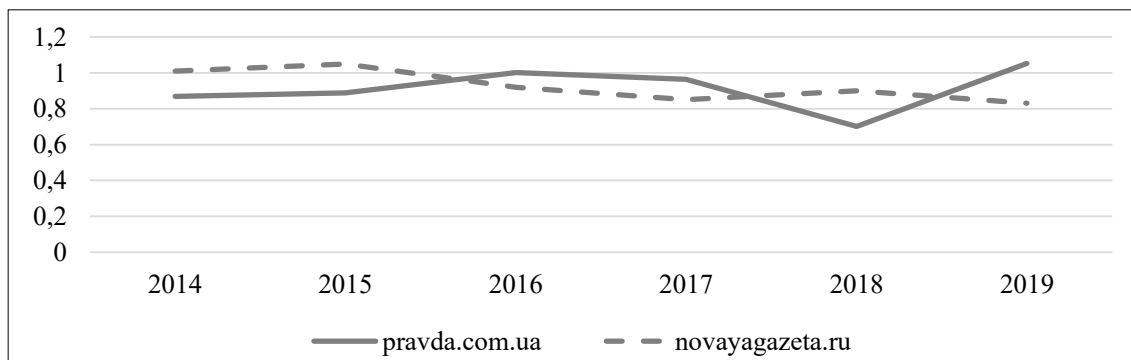


Рис. 1. Показник експлікованості на сайтах «Української правди» та «Нової газети»

Джерело – комп'ютерний аналіз новин

мом та Білорусі як держави з авторитарним мають низку відмінностей, зокрема за показниками експлікованості політичних акторів (середній показник в Україні – 1,05, у Білорусі – 0,61) та емоційності (в Україні – 0,33; у Білорусі – 0,13) [18, с. 154]. Російські ж показники потребували подальшого вивчення у зв'язку зі складною ситуацією з незалежними ЗМІ (наприклад, Лента.ру, яка бралася до уваги, змінила свого власника та, відповідно, припинила бути незалежною починаючи із 2013 року).

Таким чином, можемо спрогнозувати, що між українським мас-медійним дискурсом та російським за цими ж показниками мають бути наявними відмінності. Для того щоб окреслити їх, до аналізу візьмемо в Україні незалежне суспільно-політичне видання «Українська правда», яка згідно з дослідженням TNS входить до 25-ти популярних сайтів у країні [19], а в Росії – «Нову газету» – одне з небагатьох видань, що не контролюється владою. Згідно з даними Similarweb видання не є настільки ж популярним, як «Українська правда» в Україні (знаходиться на 338-ому місці в країні та на 57-ому у своїй категорії), тим не менш для нашого дослідження важливо з'ясувати, яким саме чином політичний дискурс вибраних країн впливає на незалежні ЗМІ. Саме тому зупинимося на аналізі контенту цього ЗМІ.

Показники експлікованості та емоційності визначатимемо за допомогою пакету комп'ютерних програм, написаних мовою Python. Програми збирають усі новини із сайту за 2014–2019 роки (у випадку «Нової газети» тексти бралися з архіву Way Back Machine, оскільки на сайті немає власного архіву, придатного для машинного опрацювання – на відміну від «Української правди»), а також формують рейтинг згадуваності політичних акторів та фіксують новини, інформаційним приводом котрих є вираження емоцій, почуття або стану. Показник експлікованості розраховувався за формулою: загальна кількість згаданих у заголовках політичних акторів / загальна кількість новин; показник емоційності – загальна кількість

згаданих дієслів, що виражають емоції, стан або почуття / загальна кількість новин.

Поглянемо на результати.

За показником експлікованості прогноз не підтвердився. Середні значення в обидвох виданнях приблизно однакові – 0,92 в «Нової газети», 0,91 – в «Української правди». Однак попередні дослідження українського видання за 2005–2010 роки показали значно більші показники – на рівні 1,1–1,3. Відповідно, цифровізація призвела до того, що на сайті «Української правди» значно збільшилася кількість новин, а також російська агресія спричинила переважання новин із фронту (бачимо низькі показники якраз під час «гарячої фази» у 2014–2015 рр. та під час так званої «Азовської кризи» у 2018 р.). Тому припускаємо, що для такої ситуації потрібно ввести додаткові параметри, що дозволили б розмежувати два видання.

Для цього, використовуючи ту ж саму комп'ютерну програму, що віднаходила назви політичних акторів у текстах, детальніше проаналізуємо заголовки п'яти найбільш популярних політиків/інституцій. Зокрема, подивимося на те, як часто разом із цими політиками/інституціями згадуються інші актори (рис. 2–3).

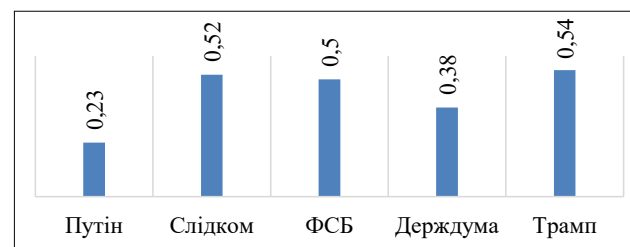


Рис. 2. Співвідношення кількості згадок про інших політичних акторів до загальної кількості згадок про політика/інституції

Джерело: комп'ютерний аналіз новин «Нової газети» за 2019 рік

У РФ середній показник згадок інших політичних акторів становить 0,434, при цьому голова держави має найменший показник, а силові структури

та зарубіжний політичний лідер – найбільші. Це означає, що зазвичай Путін згадується окремо від інших, відповідно, ні з ким не вступає в дебати, не коментує нічийих заяв. Те саме стосується Держдуми. А от силові структури згадуються в тих випадках, коли йдеться про звинувачення чи переслідування опонентів. Натомість щодо Трампа транслюються реакції як російських, так і зарубіжних політиків.

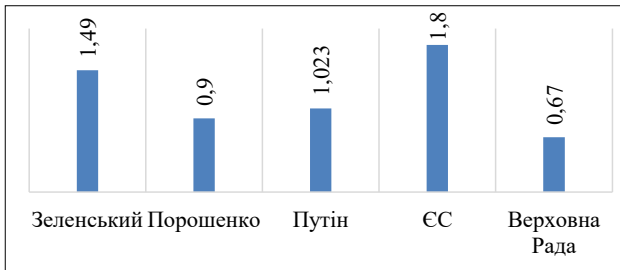


Рис. 3. Співвідношення кількості згадок про інших політичних акторів до загальної кількості згадок про політика/інституції

Джерело: комп'ютерний аналіз новин «Української правди» за 2019 рік

В Україні середній показник взаємних згадок у п'яти найбільш популярних політиків/інституцій – 1,17. Це означає, що, як правило, поряд із ними згадується один або ж і два політичних актори. При цьому найбільшу кількість взаємних згадок мають ЄС та Зеленський.

Таким чином, хоч і маємо приблизно однакову картину за показником експлікованості, подальший аналіз показує відмінний підхід до формування новин, а отже, й іншу природу політичного дискурсу в РФ. Фактично тут маємо справу з малоінтенсивною політичною взаємодією та виключеністю лідера держави та її інституцій із політичного діалогу. Натомість в Україні політичні дискусії та політична взаємодія набагато більш виражені.

Щодо показника емоційності маємо таку ситуацію (рис. 4).

Тут трохи більшим є переважання в «Української правди» – 0,25, порівняно з «Новою газетою» – 0,23. Але в цілому показники також подібні. Хіба що в Україні ситуація більш стабільна.

Так само попередні дослідження на українському сайті показували значно більші результати – на рівні 0,35–0,42. Відповідно, ті ж самі причини викликали зниження експлікованості як політичних акторів, так і політичних емоцій, оскільки увагу було зосереджено не так на внутрішній політичній взаємодії, скільки на зовнішній агресії.

Отже, і для цього показника маємо провести додатковий аналіз. Для цього визначимо емоційність заголовків, що містять згадки про президентів країни із 2014 до 2019 рр. (рис. 5).

Тут також бачимо значну відмінність – більшу емоційність зі зростанням у рік виборів в Україні (кожен п'ятий заголовок зі згадкою про Зеленського мав

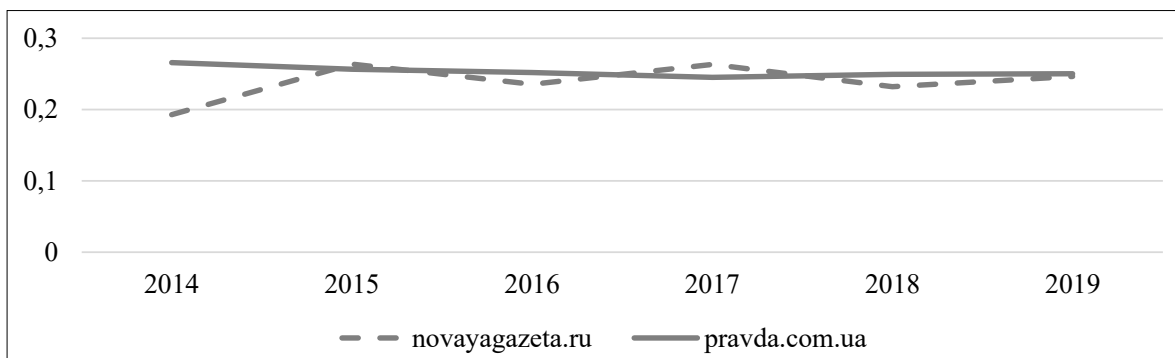


Рис. 4. Показник емоційності на сайтах «Української правди» та «Нової газети»

Джерело: комп'ютерний аналіз новин

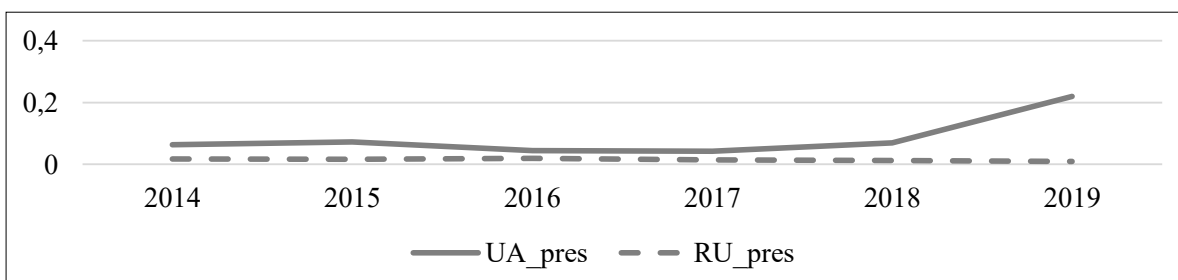


Рис. 5. Емоційність заголовків, що містять згадки про президентів України та РФ («Українська правда» та «Нова газета»)

Джерело: комп'ютерний аналіз новин

за інформаційний привід емоцію, стан чи почуття), натомість у РФ емоційність стабільно низька.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проведений аналіз дає змогу стверджувати, що в останні роки під впливом подальшої цифровізації та російської агресії динаміка мас-медійного дискурсу в Україні значно змінилася. Зокрема, впали та стабілізувалися показники емоційності та експлікованості, за якими раніше – до 2013 року – можна було бачити чітку відмінність між українським дискурсом та авторитарними дискурсами РФ та Білорусі. Відповідно, необхідно вводити інші параметри, для того щоб визначити відмінний характер формування мас-медійного дискурсу в державі з перехідним режимом. Так, аналіз новин «Української правди» та «Нової газети» показав, що середні показники експлікованості (0,91; 0,92 відповідно) та емоційності (0,25; 0,23) є приблизно домірними. Однак подальший аналіз згадуваності політичних акторів дає змогу стверджувати, що в дискурсах згадки розподіляються інакше. Так, в Україні поряд із такими політичними акторами, як Зеленський та ЄС, сконцентрована найбільша кількість згадок про інших політиків/ інституцій. І загальний показник вза-

ємної згадуваності в п'яти найбільш популярних акторів становить 1,17. Натомість у РФ цей показник значно менший – 0,43, і лідер держави зазичай згадується окремо від інших політичних акторів. Це свідчить про закритий характер дискурсу влади в РФ, менш інтенсивну політичну взаємодію порівняно з Україною. Аналіз емоційності заголовків, що містять згадки про президентів, підтверджує цю картину. Емоційність заголовків зі згадками про українських президентів значно вища, ніж емоційність заголовків зі згадками про Путіна.

Отримані результати демонструють доволі непросту ситуацію, в якій опинилися українські незалежні ЗМІ, котрі з низки різних причин уже не є основним форумом для політичної взаємодії. Тому картина за низкою показників може нагадувати ситуацію в авторитарних державах. Хоча політична взаємодія залишається інтенсивною, трансформація новин, що відбувається під впливом цифровізації, призводить до того, що інформація про внутрішню політику поступається гарячим та міжнародним новинам. Це надалі може призвести до втрати незалежними ЗМІ своїх важливих функцій, як наприклад, контролю та критики влади, забезпечення відкритості тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бурдые П.О. Телевидение и журналистика. Москва : Фонд научных исследований «Прагматика культуры», Институт экспериментальной социологии, 2002.
2. Рудич Ф.М. Політичний режим та народовладдя: методологічний контекст. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2010. № 1. С. 7–26.
3. Моїсеєнко Д. Політичний режим постсоціалістичної України як елемент форми перехідної держави. *Публічне право*. 2016. № 4. С. 231–238.
4. Балабан Р. Політичний режим в Україні в аспекті суспільних цінностей. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*. 2012. № 6. С. 253–268.
5. Пантелейчук І.В. Політичний режим в Україні: проблеми демократичного транзиту. *Актуальні проблеми державного управління*. 2010. № 2. С. 282–289.
6. Biryukov N., Sergeev V. Russian Politics in Transition Institutional Conflict in a Nacent Democracy. Abingdon : Routledge, 2018.
7. Il'chenko M. Inertia in Russian Politics. *Russian Politics and Law*. 2012. № 50 (3). 70–81.
8. Evans A.B. Power and Ideology: Vladimir Putin and the Russian Political System. Pittsburgh : The Carl Beck Papers, 2008.
9. Linz J., Stepan A. The Problems of "Stateness" and Transitions: The USSR and Russia. *Linz J., Stepan A. Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-communist Europe*. Baltimore : The John Hopkins University Press, 1996. 366–400.
10. Freedom House. Ukraine. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2020>
11. IMI. 229 випадків порушень свободи слова IMI зафіксував в Україні у 2020 році. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/229-vypadkiv-porushen-svobody-slova-imi-zafiksuvav-v-ukrayini-u-2020-rotsi-i36905>
12. IREX. Ukraine. Media Sustainability Index. URL: <https://www.mediasustainabilityindex.org/?country=UA&year=2019>
13. Reporters without Borders. Ukraine. URL: <https://rsf.org/en/ukraine>
14. Freedom House. Russia. URL: <https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-world/2020>
15. IREX. Russia. Media Sustainability Index. URL: <https://www.mediasustainabilityindex.org/?country=UA&year=2019>
16. Reporters without Borders. Russia. URL: <https://rsf.org/en/russia>
17. Thompson M. Enough Said: What's Gone Wrong with the Language of Politics? New York : St. Martin's Press, 2016.
18. Стеблина Н. Компаративний аналіз дискурсів колишніх радянських республік і динаміка української цифрової політики. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2020. № 32. С. 152–157. DOI: 0.30970/PPS.2020.32.20
19. TNS. Рейтинг популярних сайтів за жовтень 2020. URL: <https://tns-ua.com/news/rejting-populyarnih-saytiv-za-zhovten-2020>